

A hit természetéről

Tanévnyitó beszéd – 2019. szeptember 22.

A 16. századi reformáció a hitet állította a keresztyén vallástétel középpontjába. Nem csoda, hiszen gondolkodását arra a bibliai igére alapozta, amely szerint az ember nem igazulhat meg a törvény cselekedeteiből, hanem csakis hit által. Így lett a hit általi megigazulás és vele együtt a hit az üdvösség kizárólagos útjává, és egyben kritériumává is.

A középkori egyház által támasztott megannyi szabállyal és feltétellel szemben, amelyet a több mint ezer éves kultúrkeresztyénség idején felhalmozott, felszabadítóan hatott az egyszerű mondat: *Sola fide*: egyedül hit által. Mert a hit mindenre elég. Ez a tömör állítás az evangélium összefoglalása, sőt maga az evangélium.

A reformáció a *Sola fide* (egyedül a hit) tétele mellé más *solákat* is felsorakoztatott: *Sola Scriptura*: egyedül a Szentírás; *Sola gratia*: egyedül a kegyelem. A bennük kifejezésre jutó gondolat megérintette a szíveket. Megmutatta, hogy a kizárólagos, titkos ismeret megváltásunk felől nem az egyház kezében van, hogy azzal rendelkezhetne; a Szentírás, Isten egyszerű és közvetlen szava megtanít bennünket mindenre. Életünkkel, érdemeinkkel ugyan nem dicsekedhetünk, de nincs is szükség erre, hisz Isten kegyelme elég nekünk. E *solák* semmi újat nem írnak elő, mely az üdvösségre vonatkozna, csupán más szavakkal mondják el, és más megvilágításban tárják fel a *Sola fide*ben rejlő igazságot. Ezért az „egyedül hit által” tételben megragadható a teljes reformátori teológia.

A reformáció korai korszakában a *Sola fide* (egyedül hit által) nem önálló hittételt jelentett, hanem túlmutatott önmagán. Arra irányította a figyelmet, akire a hit maga irányul: Krisztusra. Isten igazsága a Jézus Krisztusban való hit által jelent meg minden hívőnek (Róm 3,22). A *Sola fide* arról szólt, hogy *Solo Christo*, vagyis ha hit által igazulunk meg, akkor egyedül Jézus Krisztus által. A benne hívőt Jézus vezeti üdvösségre. Ő áll tehát a középpontban. A hit tulajdonképpen az a hit volt, hogy Ő váltott meg minket. A megváltáshoz és az üdvösséghez Krisztus egymaga elég. Csak hinned kell ezt, nem kell hozzátenned semmit. A *Sola fide* tehát egyszerre mutatott rá a hit tartalmára és a hit cselekményére. Két kérdés felől lehetett a hitről gondolkodni, hogy Mit hiszek? és hogy Hogyan hiszek? Ezt foglalta össze a *Sola fide*, egyedül a hit.

A hit kizárólagosságának hangoztatása a megváltásban betöltött szerepéről megbontotta az említett kettős egységet, hiszen a hit az emberre tartozik. A hangsúlyeltolódás apró lépést jelentett a hit önállósodása felé. Arról van szó, hogy a figyelem Krisztus helyett egyre inkább magára a hitre irányult. A hit pedig, amiről most beszélünk, a hívők hite, a mi hitünk. Krisztus helyett az ember maga került az érdeklődés középpontjába. Ameddig tehát a római egyházban a hit az egyház intézményére irányult, mint a hit és üdvösség letéteményesére, addig a protestáns hagyományban az ember került a középpontba. Az ember figyelve így önmaga felé fordul. Vajon az én hitem igaz hit? Hiszen másképpen elveszek. Következésképpen a protestáns teológia megkülönböztetett figyelmet szentelt a hit kérdésének, és mindannak, ami azzal összefügg: a hit általi megigazulásnak, a megszentelődésnek és a hitbizonyosságnak. A keresztyén teológiának olyan vetületei kerültek előtérbe, amelyek magával az emberrel foglalkoznak. De aki erre az ösvényre lépett, az hirtelen ingoványos területen találja magát. „Csalárdabb a szív mindennél, javíthatatlan; ki tudná kiismerni?!” – hangzik az ige Jeremiás próféta könyvéből. (Jer 17,9. RÚF 2014)

A reformátori teológia különbséget tesz a hit két vetülete között. Van a hit, amit hiszek: *fides quae creditur*, és a hit, amellyel hiszek: *fides qua creditur*. A *fides quae*, a hit, amit hiszek, a hit tartalmára utal. Mit hiszel? Kiben hiszen? Jézus Krisztusban hiszek. A *fides qua*, a hit, amellyel hiszek, a hívés mozzanata, a hitbeli tett, vagy más szóval a hívő ember hitbeli megnyilvánulása. Tényleg hiszek? Valósággal hiszek? A *fides quae* Krisztusra irányítja a figyelmet, a *fides qua* önmagunkra, az ember személyes hitére. A *fides quae* mint hittartalom magába foglalja a keresztyén tanítás egészét, mindazt, amit a hit tanít Istenről, Krisztusról, megváltásról. Kézenfekvő tehát, hogy amennyiben magáról a hitről kívánunk beszélni, akkor a *fides quae*, a hívő személyes hitére kell összpontosítanunk. Ilyenformán a hit erősen önmagunk felé fordít. Az ember maga kerül a középpontba. Hiszen ha a hitről gondolkodunk, önmagunkról gondolkodunk. Ennek pedig komoly következményei vannak. Amennyiben a *fides qua* mint az emberi cselekvés vagy irányultság egyik fajtája elszakad a *fides quae*től, a hit tartalmától, vagy másképpen kifejezve: ha a hívés irányultsága és tette elszakad a tárgyától, akkor az utóbbi, a hit tartalma, vagyis az, amit hiszek, változáson megy át, eltorzul, és végül megszűnik annak lenni, aminek valójában lennie kéne. A *fides qua* átveszi az irányítást a *fides quae* fölött, és önmaga meghatározójává válik.

Most tehát, ha a hitről úgy gondolkodunk, mint *fides qua*ról, vagyis mint a hívő hitről, a hit aktusáról, elkerülhetetlenül adódik a kérdés: De mit is jelent az igaz hit? Mit jelent igazán, jól, helyesen hinni? A kérdést a Heidelbergi Káté is felteszi, de még úgy válaszolja meg, hogy figyelembe veszi a *fides quae*t, a hit tartalmát is. „Mi az igaz hit? Az igaz hit nemcsak oly biztos ismeret, amelynél fogva igaznak tartom mindazt, amit Isten nekünk az ő Igéjében kijelentett, hanem azon felül még az a szívbeli bizodalom is, amelyet az evangélium a Szentlélek által gerjeszt bennem, hogy Isten nemcsak másoknak, hanem nekem is bűnbocsánatot, örök igazságot és üdvösséget ajándékozik az ő ingyen kegyelméből, egyedül a Krisztus érdeméért.” (HK 21).

Az idők során azonban ez megváltozott, és egyre inkább a hívő, a személyes hit (a *fides qua*) került az érdeklődés középpontjába. Ezzel együtt égetővé vált a kérdés, hogy vajon miként lehetne igazolni, hogy akár a mások hite, akár a magamé valódi, hiteles és helyes hit. Egyáltalán vannak-e, lehetnek-e az igaz hitnek kézzelfogható ismérvei?

Az igaz hit ismérveinek megragadására két következtetési eljárást alkalmaztak, amelyeket a szillogizmus névvel illettek: a *szillogizmus mistikuszt* és a *szillogizmus praktikuszt*.

A HK 21. feleletének a második fele a *szillogizmusz misztikus*ról szól, a szívbeli bizodalomról, a hit hívő, cselekvő természetéről. A kérdés tehát, amelyet azzal kapcsolatban feltehetünk így hangzik: Vajon bennem megvan ez a szívbeli bizodalom? Vajon helyes és elég intenzív-e a kapcsolatom van Istennel? Vajon őszintén és teljes szívvel szeretem őt? A hitnek ezek a vetületei erősen érzelmi töltetűek. Amellett, hogy létünk legmélyét érintik, a legintimebb területet, nehezen ellenőrizhetők. Amiről tehát azt gondolták, hogy megragadhatóvá, mérhetővé teszi a hit valóságát, csak újabb bizonytalanságot szült. Ha valaki például magának teszi fel a kérdést hite valósága felől, az a veszély fenyeget, hogy a szívbeli bizodalom a közérzetének, hangulatának, lelkiállapotának a függvényévé válik. És ha ugyanezt tudakolom másokkal kapcsolatban, igencsak kérdéses, hogy ő amennyire képes

kifejezésre juttatnia azokat az érzéseit, amelyeket a hit körébe sorol. De ennél is kérdésesebb, hogy amit ő kifejezni képes, mennyire illik bele abba a gondolkodásmódba, amelyet én, a kérdező helyesnek tartok. Pedig éppen ez lesz az, ami a másiktól alkotott véleményemet döntően befolyásolja.

A *szillogizmusz praktikusz* a lelki rezdülések helyett a konkrét tettekre, az életvitelre összpontosít. Hogyan élek? Vajon Istennek tetsző életet élek? Vajon így vélekedik erről a környezetem is. Így él a többi keresztyén is? Mindenesetre az életvitel, a konkrét tettek könnyebben minősíthetők, mint az ember személyes érzése. Kérdések azonban itt is jelentkezhettek. Mindenekelőtt azért – és ezt kell tudatosítanunk magunkban –, mert nincs egységes keresztyén morál, tehát nincs szabvány vagy pontos mérték. Az egyik a fegyverkezés elleni fellépésben véli felfedezni az igaz hit biztos ismertetőjelét, a másik az eutanázia vagy az abortusz elleni harcban. Az egyik a bevándorlók befogadását alapvető felebaráti kötelességnek tekinti, ezért a legfőbb felelősségnek is, a másik felelőtleniséget lát ebben, és másként gondolja el a kötelességteljesítést. Az életvitel mérlegén az igazi keresztyénség ismérvei az egyén morális meggyőződésének a játékszerévé válnak. Az egyik éppen azt tagadja, amit a másik helyesel. Van azonban egy másik ennél is veszedelmesebb buktató. Mert ha valaki betartana is minden elképzelhető előírást és szabályt, amelyet egy feltételezett egységes keresztyén kódex előír, vajon mindez mond-e valamit a tettek mögött meghúzódó szándékáról? Vajon miből állapíthatnánk meg, hogy a belső meggyőződés teljes összhangban van azzal, ami külső jelekből leolvasható? A küllem sohasem lehet cél önmagában. A cselekedet sohasem lehet cél önmagában. A cél a valódi szeretet, és annak megnyilvánulása. De éppen ez az, ami teljesen ellenőrizhetetlen.

A szillogizmusok alapján feltárulhat ugyan valami előttünk az egyes ember gondolkodásmódjáról, beállítottságáról, de nincs bizonyító értékük az igaz hitre nézve. Az igaz hitet nem lehet meggyőzően igazolni. Talán egyáltalán nem lehet igazolni. (És az igaz hit éppen ettől igaz hit.) Ezért a hívő, az egyén személyes hitére összpontosító magatartás nem célravezető, csak tévútra visz. Mi magunk kerülünk a Krisztus helyébe. Ha a hit dolgaiban túlbecsüljük személyes hitünket azzal, hogy ezt az egyet tekintjük lényegesnek, kárát látjuk a Krisztussal való közösségünknek.

A *fides qua*, a személyes hit felől nézve a dolgokat a protestáns hívő ember önmagára visszavetett ember. Saját hitével marad, ezért óhatatlanul magára marad kérdéseivel, küzdelmeivel. A hitbeli elbizonytalanodásig innen már csak egy lépés van, amelyet a hittől való leszakadás követhet. De ha ez így van – mondhatnánk –, akkor vajon érdemes-e ezzel a kérdéssel továbbra is bajlódni? Mi értelme van ennek? Csak lesz majd valahogy! Az ilyen megnyilvánulás arról árulkodik, hogy felületességé vált a hit, megüresedett, elsilányult. Számára a kegyelem valóban olcsó kegyelemmé vált, tartalmatlanná, semmitmondóvá, mert minden bizonytalanságra, botlásra vagy nemtörődömségre azzal válaszol, hogy Isten majd ezt is megoldja valahogy kegyelme által.

Mindebből kitűnik, hogy végzetes hiba lenne a hit két vetületét egymástól elválasztani. A hit tartalom nélkül önkényes, csapongó, önmagunkra összpontosító emberi megnyilvánulássá válik. A tartalom pedig élő hit nélkül száraz dogma, idegen hang, pusztába kiáltott szó lesz.

Tisztelt Hallgatóság!

Engedjék meg, hogy most a fiatalokhoz szóljak. A hívó fiatalokhoz, és azokhoz is, akik esetleg valamilyen oknál fogva elbizonytalanodtak. Hitünk intenzitása nem mindig egyforma, van úgy, hogy lelkesedünk, van, hogy meglankadunk. Szóljon most ez a zárógondolat a lelkesekhez is és a meglankadtakhoz is egyaránt.

Tisztelt Fiatalok!

Önök más, hasonló korú társaikkal együtt megerősítésre, nagyobb hitbizonyosságra vágnak. Ez derül ki sokszor a felvételik alkalmával folytatott beszélgetésekből. De ezt tapasztaltam meg az összejöveteleiken is. Ott nagy lelkesedéssel az Urat dicsőítik azért, amit Önökkel tett: hogy megbocsátott, megtérésre hívott, megszentelt. Most pedig ott övendeznek azok, akik bocsánatot nyertek, megtértek és megszenteltek – akik akaratlanul és észrevétlenül is a saját hitük tárgyaivá váltak, a kiváltságosak közösségévé az elveszettekkel szemben. Új emberré lettek, s énekeikből kiderül, hogy erről az új állapotukról most már úgy gondolkodnak, mint ami lényüknek, keresztyén életüknek, egész valójuknak szerves, elszakíthatatlan része; egészen más, mint amilyen a bűnös múlt volt. Megváltottságuknak a tulajdonosaivá váltak, a Krisztustól kapott javak birtokosaivá. Saját megtérésük, a nagyszerű élmény, új emberré avatta Önöket. Ő, Krisztus ott maradt valahol a múlt egy pillanatában, amelyben a jelenre nézve sokkal fontosabb az, hogy kivé lettem én, mint az, hogy mit is tett ő értem. És még ha Ő ott is maradt a dicsőítő énekekben, azok az énekek Őt mégis csak az új emberét dicsérik, azért, akiké Önök lettek. Nem másról szól a Krisztus-dicséret, mint a megváltottak dicséretéről, az Ő nagyszerűsége, a lelkesen éneklők nagyszerűségéről. Nem csodálom hát, ha az ilyen, a saját hívó hitén tájékozódó ember nem képes élni a régi élmény folytonos felidézése nélkül. S ha alkalom adódik rá, szívesen táplálkozik más keresztyén társak vagy sztár-keresztyének élményeiből is, ámulva megváltottságukról szóló saját tanúságtételükön.

Másfelől ott vannak a teljesen elbizonytalanodottak, akik – akár csak Ady – hinni szeretnének, de hitükben ott van a kétely: hitetlenül hisznek Istenben, mert hinni akarnak. Mert óhajtják és igenlik is a hitet, de nem találják a helyes irányt.

Ezért most olyan utat ajánlok önöknek, amelyen már többen jártak, és amelyet ez az Intézet is kínál. Azt az utat, amely a Szentíráson, a hitvallásainkon, a sokszor száraznak ható tantételeinken keresztül vezet. Mindenekelőtt a Szentírást ajánlom a figyelmükbe, a teljes Szentírást. Abból ismerhetik meg Ábrahám, Izsák és Jákob Istenét, Izrael Istenét, aki Jézus Krisztus Istene is, szerető és hatalmas Isten. Mert azt, ahogy hiszünk, vagy ahogy hinni képesek vagyunk, azt az határozza meg, *akiben* hiszünk.

Az Újszövetség Ábrahámában látja a hit klasszikus példáját, akinek a hitét Isten igazságként tudta be neki. Ábrahám igaz volt Isten előtt, mert hitt. A Rómabeliekhez írott levél 4. fejezetében szép bizonyágtételt olvashatunk erről. Itt egyetlen helyen egyszerre van jelen a *fides quae*, és a *fides qua*, a hit, amit Ábrahám hitt, és a hit, ahogyan Ábrahám hitt. Hogyan hitt tehát Ábrahám? Először is Ábrahám úgy hitte Istent, mint aki képes megeleveníteni a holtakat, és létre hívni azt, ami nem létezik (Róma 4,17). Ábrahám szerint Isten a teremtő Isten, aki a holtakat is képes feltámasztani. Tartalmára nézve ez volt Ábrahám hite. És mivel ezt valóban hitte Ábrahám, reménység ellenére hitt nagy reménységgel. Mert emberileg nézve nem volt semmi remény arra, hogy egy házaspárnak, akinek ifjú ház éveitől fogva mind mostani nem született gyermeke, akkor részesül ebben az áldásban, amikor már rég eltelt felettük az idő. És bár emberileg nem volt semmi remény, Ábrahám reménykedve

hitt, mert hitelt adott a kegyelmes Istennek. Kétkedés nélkül elhitte, hogy amit Ő egykor megígért, azt nemcsak megtenni képes hatalmánál fogva, hanem meg is fogja tenni, minden látszat ellenére. Ábrahám hívő hitében efelől nem volt semmi kétség (Róma 4,18–21).

A minden kegyelemnek Istene adjon erőt, kitartást, értelmet, hogy haszonnal járassák ezt az utat. Erre a hit egymaga elég, mert mindent magába foglal, ami javunkra, üdvösségünkre szolgál.

Tisztelt Hallgatóság!

Örömmel jelentem, hogy a 2019–2020-as tanévre 26 hallgató iratkozott be az I. évfolyamra, és a két képzési szinten, az alapképzésen és a magiszteri képzésen összesen 162 hallgatónk tanul.

Végezetül pedig a Tanári Karhoz fordulok. Arra kérem a nagytiszteletű tanárokat, hogy hallgatóinkat nemcsak a tudományokra oktassák az előttünk álló tanévben, hanem tanítsák őket a hitre is.

Ebben legyen Isten segítségünkre!

Kállay Dezső